

Mida on Eesti rahandusel õppida Rootsi kogemusest?

Urmas Varblane

Eestis on muutunud lausa igapäevaseks aruteluteemaks riigi rahanduse tasakaalustatuse ja avaliku sektori võlgnevuse küsimused. Olime aastakümneid kuulsad selle poolest, et suutsime hoida riigieelarve tasakaalus ja avaliku sektori võlg oli nullilähedane. Kuid viimastel aastatel on eelarve puudujääk kiiresti kasvanud ja selle katmiseks tuleb üha rohkem raha laenata.

Meil on tavaks erinevatele küsimustele lahendusi otsides heita pilk Põhjamaade poole. Nad on olnud meile ühiskonnakorra mudeliks, kus inimeste heaolu suudetakse hästi hoida tasakaalus nende panusega ühiskonna arendamiseks. Järgnevas kommentaaris püüan vastata küsimusele, millist eeskujut annavad Põhjamaad meie riigi rahandusele? Ajendi artikli kirjutamiseks andis selle aasta veebruaris Tallinnas Eesti Pangas toimunud seminar, millel esines Rootsi Keskpanga (Riksbanken) president Erik Thedéen. Pärast tema ettekannet Rootsi majanduse hetkeolukorra kohta küsisin temalt, kuidas see on nii õnnestunud, et Rootsi avaliku sektori võlg on juba 20 aastat püsinud alla 40 protsendi (võrdluseks lugejaile – Euroopa Liidu keskmine on kõvasti üle 80 protsendi sisemajanduse kogutoodangust).

President vastas, et selleks oli vaja rahvuslikku traumat 1990. aastate alguses, kui Rootsit tabas väga tõsine kinnisvara-, pangandus- ja valuutakriis. Selle käigus kulutas riik tohutul hulgal reserve, et hoida elus pangandussüsteem ja stabiliseerida majandus. Kriisi ajal jõudis riigieelarve puudujääk 12 protsendini ja avaliku sektori võlg lausa 82 protsendini. Tööpuudus neljakordistus ja jõudis 10 protsendini. Mitu panka kukkusid kokku. Pärast seda katastroofi saadi aru, et vaja on raamistikku, mis hoiab riigi rahandussüsteemi stabiilsena. Sündis kokkulepe, mille põhimõte on lihtne – riigieelarvet tuleb hoida üle majandustsükli väikeses 0,3-protsendilises ülejäägis ja riigi võlakoorem ei tohiks ületada 40 protsenti. See on rahvuslik kokkulepe, mida on järginud poliitikud, kuid veel imeksandavam on rahva tugev toetus. Thedéen rõhutas oma vastuses, et Rootsi parteid võitlevad valimiskampaaniates selle üle, kes neist ajab eelarve mõttes vastutustundlikumat poliitikat. Seda ei näe just paljudes riikides. Ilmselt on siin oluline ka Rootsi erinevate valitsuste võimekus rahvale selgitada, miks kujutab kiirelt kasvav võlakoorem ohtu.

Meil on siit päris kõvasti õppida. Huvitava tähelepanekuna selgus, et viimase kümne aasta jooksul on Eesti eelarve olnud igal aastal Rootsi (ja ka Taani) eelarvest halvemas seisus. Headel aegadel, kui majandus stabiilselt kasvas, tegid nad eelarve ülejäägiga. Eesti valitsused seda näiteks aastatel 2016–2018 ei suutnud. Ka meie poliitikud räägivad majandustsükliülesest stabiliseerimisest, et halbadel aastatel tuleb majandust toetada ja riigieelarve puudujääk on paratamatus. Kuid me pole kuidagi suutnud määratleda, millal on hea aasta ja eelarve peaks olema ülejäägis, et võimaldada halbade aastate puudujääki. Nii hakkabki võlg kogunema ja praeguse poliitika jätkamise korral on meie võlg

suhtena sisemajanduse kogutoodangusse kolme-nelja aasta pärast suurem kui Rootsil või Taanil.

2020. aasta tähistab mitmes mõttes märgilist hetke Eesti riigirahanduses. Koroonapandeemia mõjudega hakkamasaamiseks tuli laenu võtta ja seda sai vabalt teha, sest Euroopa Liidu poolsed piirangud peatati. See julgustas ka järgmistel aastatel eelarve puudujäägiga tegema. Nii jõudsimegi avaliku sektori võlakoormaga uude etappi – me ei suuda seda enam tagasi maksta, vaid peame refinantseerima. See tähendab, et riigi välja antud võlakirjade tähtaja täitumisel peame neid pikendama. Tekib refinantseerimisrisk ehk me ei tea, missugused saavad olema intressimäärad kümne aasta pärast. Veelgi enam, teatud kriisisituatsioonis võib likviidsus sedavõrd langeda, et Eestil puudub üldse võimalus võlakirjaturgudel raha kaasata. Kiiresti kasvav riigivõlg hakkab mõjutama ka riigi riskireitingut ja seeläbi samuti Eesti ettevõtetele ja eraisikutele antavate laenude intressimäärasid.

Selliste riskide leevendamiseks oleks ka meil vaja majanduskriisist saadava kogemuse najal ühiskonnas jõuda konsensusele, et võla kiire kasvatamine muutub teatud hetkest riskantseks kogu ühiskonnale. Meil oleks vaja taastada raamistik, mis sunniks meid tegema headel aegadel eelarveid ülejäägiga ning võimaldaks halbadel aegadel seda puhvrit kasutada puudujäägi rahastamisel ja majanduse elavdamisel.

[Ilmunud ajalehes Postimees 1. juunil 2024](#)